

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŐTIRMALAR DERĐİŐİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 75 Yıl: 2020 & Volume: 13 Issue: 75 Year: 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

İSLAM'A GÖRE ÜMMET BİLİNCİ UMMAH AWARENESS ACCORDING TO ISLAM

Mahmut DÜNDAR*

Öz

İslam, bireylerin huzur ve mutluluğunu hedef edinmiştir. Bunu sağlamanın yolu ise, sosyal bir varlık olmanın ve birlikte yaşamanın gereği insanlar arasında olumlu birlikteliğin oluşturulmasıdır. İslam'a göre bir araya gelerek birliktelik oluşturma hayırlı ümmet anlamına gelmektedir. Bu da Hz. Peygamberin getirdikleri üzerine birlikteliğin oluşturulmasıyla mümkün olabilmektedir. Burada Allah'ın inancına bağlı oluşturulması gereken tüm anlayışlar etrafında birliktelik oluşturulmaktadır. Belirtilen birlikteliğin başında ise Allah'ın varlığını, birliğini ve yüce kudretini kabul etmek gelmektedir. Böylece bir olan Allah'ın önerdiği dünya ve ahiret reğetesine uymada birliktelik oluşturmak gerekmektedir. Tamamen Allah'a teslimiyeti gerektiren bu birliktelikle her Őeyde, Allah'ın mahlukatlarındaki sıfatlarında Allah görölmekte ve yaratandan ötürü tüm yaratılanlar sevlmekte, karşılaşılan olumlu ve olumsuz durumlarda bir olan Allah'ın hikmeti ve imtihan sırrı anlaşılmaktadır. Edinilen bu ümmet bilinci ve birlikteliği fıtrata uygun olduğundan dünyevi ihtiyaçların giderilmesinde maddi huzuru temin ederken manevi ihtiyaçları gidererek de manevi huzuru temin etmektedir. Bu meyanda birey, bir olan Allah'ı, önerdiklerini ve kudretini kabul etmekle kendi içerisinde maddi ve manevi bütönlüğü sağladığı gibi sosyal çevrede birliktelik ruhunu oluşturabilmektedir. Bu nedenle İslam'a göre bunca önemli olan ümmet bilincinin önce anlam ve öneminden bahsedilmekte, daha sonra söz konusu bilincin koşulları, özellikleri ve insanlığa kazandırdıkları üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam, Ümmet, Bilinç, Birliktelik, Sosyal Varlık.

Abstract

Islam aims at the peace and happiness of individuals. The way to achieve this is to create a positive union between people as a requirement of being a social entity and living together. According to Islam, coming together and establishing a congregation means a benevolent ummah. This too is Hz. Prophet It can be possible by establishing unity with what the brought. Here, unity is formed around all the understandings that should be formed based on belief in God. At the beginning of the specified partnership comes to accept the existence, oneness, and supreme power of God. Thus, it is necessary to create a union in complying to the prescription of the world and the hereafter suggested by God, who is one. With this unity that requires complete submission to God, God is seen in everything, in the attributes of God's creatures, and all creatures are loved because of the creator, and in positive and negative situations, God's wisdom and the secret of testing is understood. Since this ummah awareness and unity is suitable for nature, it provides material peace in meeting worldly needs and provides spiritual peace by meeting spiritual needs. In this context, the individual can attain material and spiritual integrity within himself only by accepting God, his suggestions and power. It can also create a spirit of unity in the social environment. For this reason, the meaning and importance of the ummah consciousness, which is very important according to Islam, is mentioned first and then the conditions, features and benefits of this consciousness are emphasized.

Keywords: Islam, Ummah, Consciousness, Togetherness, Social Being.

* Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1856-6494>, mahmutlardan@hotmail.com

Giriş

İnsanların birlikteliğini sağlayarak dünya ve ahiret saadetini temin etmeye çalışan İslam, bunu sağlamanın yollarını aramaktadır. Bu da öncelikle aldığı İslami eğitimle tevhid inancına sahip insanın maddi ve manevi bakımından kendi içinde tutarlılığı ve birlikteliği oluşturmak suretiyle iç dünyasını tamir ederek kendisiyle barışık duruma gelmekle ve sonrasında ise sosyal bir varlık olmanın gereği diğer insanlarla iletişim kurarak sağlıklı ve olumlu bir ittifakı oluşturmakla olabilmektedir. Bununla sağlıklı bir birliktelik oluşturmak suretiyle hayırlı bir ümmetin oluşturulması istenmektedir. Yüce Allah; Müslümanlara hitaben “*Siz insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz, iyiliği emredersiniz, kötülükten alıkoyarsınız ve Allah’a inanırsınız*” (Âl-i İmrân, 3 /110) ayeti kerimede istenilen hayırlı ümmetin özelliklerini belirtirken bu ümmetin de Müslümanlar olduğunu zikretmektedir.

İslam’da öngörülen hayırlı birliktelik ve bunu sağlayan kurallar birçok ayette belirtildiği gibi, Hz. Peygamberin örnek yaşamında da görülmüştür. Hz. Peygamber ve sahabe ümmet olmanın en iyi örneğini Hz. Peygamber döneminde göstermişlerdir. Bu bilinçle yetişen Müslümanlar, ayet ve hadisler ışığında birliktelik oluşturmaya ve ümmet olmaya çalışmışlardır. Hz. Peygamber’in “*Birlikte rahmet, ayrılıkta azap var*” (İbn Hanbel, 1949b: 375) sözlerine ve İslam’ın ruhuna uygun birliktelik oluşturdukları süreçte hep ilerlemişler, gelişme göstermişler ve güçlü olmuşlardır. Dolayısıyla İslam’ın önerdiği birliktelik anlamını ifade eden ümmet bilincinden söz edilirken ilgili literatür taraması yapılmakta ve edinilen bilgilerin analiz ve sentezlemesi yapılarak gereken yorumlamalarla istenilen hedeflere ulaşılmaya çalışılmaktadır.

1. Ümmet Bilincinin Anlam ve Önemi

Ümmet kelimesi, “emm” kökünden türetilmiş olup “kendilerine Peygamber gönderilmiş topluluk, bütün iyilikleri şahsında toplayan kişi vb.” (Lisânü’l-‘Arab, “emm” md., 2005: 148-149; Takıyyu’d-Din, 1985: 234.) anlamlara geldiği gibi, benzer inanç ve yaşam tarzına sahip (Bakara 2/213), aynı dine inanma, aynı zamanda yaşama veya aynı mekânda bulunma gibi özelliklerde bir araya gelen guruplar anlamına (Lisânü’l-‘Arab, “emm” md, 2005:148-149) da gelmektedir. Öneme binaen Kur’an’da altmış dört kez geçen “ümmet” kelimesi hayvan ve cin toplulukları için de kullanılmıştır (En’âm 6/38; el-A’râf 7/38). Ayrıca Hz. Peygamber, köpeğin ve karıncanın bile bir ümmet (topluluk) olduğunu belirtmiştir (Müslim, ts.: “selâm”, 38, no:2241; İbn Mace, ts.: “sayd”,2, no: 3205).

Yine Kur’an’ın ifadesiyle insanlar başlangıçta tek bir ümmet iken daha sonraları aralarındaki taşkınlık nedeniyle ihtilafa düşmüşlerdir. Bu da onları farklı farklı dine uymalarına ve farklı farklı ümmet haline gelmelerine vesile olmuştur (Bakara, 2/213). İslam’ı benimseyen İslam ümmeti ise, kalben İslam’ı benimsemiş, bu dinin imamı ve önderi olarak Hz. Peygambere inanmış ve kitabı olan Kur’an-ı Kerim’i kabul ederek içeriğine göre yaşadıkları yerlerde yaşamış ve İslam toplumunu oluşturmuştur. Dolayısıyla bir imama ve öndere bağlı gerçekleşen ümmet, kendisini hidayete ve selamete götüren imama (öndere) göre hidayet ve İslam ümmeti olabildiği gibi, Firavun misali delalete, azaba ve ateşe götüren imama (öndere) göre delalet ümmetleri de olabilmektedir (Kasas, 28/41). Kur’an-ı Kerim’in “*Kıyamet gününde bütün insanlar, kendi imamlarıyla (liderleriyle) çağırılacaklardır*” (İsrâ,17/71-72) ifadesi bu gerçeği belirtmektedir.

Kur’an-ı Kerim’in “*Yüce Allah dileyeydi bütün insanlar tek ümmet olurdu. Ancak size verdikleriyle sizi denemek istedi.*” (Maide, 5/48) ifadesiyle Yüce Allah, hak olan İslam ümmetini mi batıl olan küfür ümmetini mi tercih noktasındaki özgür iradelerinin kullanım sonucuna göre şükredenler ile nankörlük edenleri ayırt etmek istemiştir. Aynı zamanda hak olan İslam ümmetinin sahip olması gereken en önemli özellikler “*İyilik ve takva üzere yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın. Çünkü Allah’ın azabı çok şiddetlidir*” (Maide, 5/2) ayet-i kerimede belirtilmektedir. Dolayısıyla burada İslam’ın temel ahlak ve hukuk kurallarına bağlılığın gereğine dikkat çekildiği gibi günah işlemek, birbirleriyle düşmanlık yapmak başta olmak üzere tüm olumsuz davranışlardan kaçınılmasının gereğine vurgu yapılmıştır. Aksi halde Allah’ın şiddetli azabına müstahak olacakları belirtilmektedir. Özellikle ayetin son cümlesinde bulunan “*şiddetlidir*” ifadesinden Yüce Allah’ın kullarından uymalarını istediği ahlak ve hukuk kurallarına asla taviz vermeyeceği gibi kullarının günah işlemelerine ve düşmanlık yapmalarına da taviz vermeyeceği anlaşılmaktadır.

Yüce Allah, yukarıda belirtildiği üzere Müslümanlar için önerdiği ve sahip olması gereken özelliklerinden bahsettiği ümmeti, dengeli ve tutarlı anlamında “*böylece sizi insanlığa şahit olmanız, Resulün de size şahit olması için sizi vasat bir ümmet kıldık*” (Bakara, 2 /143) ayeti ile “*Vasat Ümmet*” olarak nitelendirmektedir. Bu da Hz. Peygamberin gittiği yolda gitmekle olabilmektedir ki Yüce Allah, “*Sen, sana vahiy edilene sımsıkı sarıl, şüphesiz sen, dosdoğru yoldasın.*” (Zuhruf, 43/43) ayeti ile bu yolun doğru yol olduğunu ve bu yolla doğruya ulaşılabilirliğini belirtmiştir. Dolayısıyla Yüce Allah, gerçekleştirmek istediği

İslam ümmetini Hz. Peygamberin tavsiyeleriyle ve örnek uygulamasıyla oluşabileceğini şu ayetlerle belirtmiştir:

“Peygamber size ne vermişse onu alın ve size neyi yasaklamışsa ondan kaçının. Şüphesiz Allah cezalandırmada çok çetindir.” (Haşr, 59/7) ayetinde müminlerin sağlıklı ve Yüce Allah’ın istediği, dolayısıyla mutlu ve huzurlu olabileceği bir ümmet yapısına kavuşmanın ancak Hz. Peygamberin tavsiyelerine uymakla gerçekleşebileceği belirtilmiştir. Aksi takdirde rehber ve yol gösterici olarak gönderdiği Hz. Peygamberin getirdiklerine uymayıp nankörlük edenlere karşı Allah azabının çok çetin olacağı belirtilmektedir.

“And olsun ki, sizin için, Allah’ı ve ahiret gününü umanlar ve Allah’ı çokça ananlar için Allah’ın Peygamberinde güzel bir örnek vardır.” (Ahzab, 33/21) ayetinde belirtildiği üzere Yüce Allah’ın gerçekleştirmek istediği İslam ümmetinin teorik bilgilerini veren Hz. Peygamber olduğu gibi bu bilgilerin pratik uygulamasını gösterenin de Hz. Peygamber olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla Allah’ın rızasına kavuşarak olumlu sonuçla karşılaşılabilmenin tek yolunun teoride olduğu gibi pratikte de Hz. Peygamberi örnek almak olduğu bildirilmektedir.

Yüce Allah, Hz. Peygamberi örnek alarak Allah’ın istediği ümmet olma uygulamasını gösteren sahabeyi nüzul sebebine binaen *“Onlar ihtiyaç içinde kıvransalar bile, daha muhtaç durumda olan mümin kardeşlerini kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden ve mala düşkünlüğünden kendini kurtarırsa her iki dünyada da kurtuluşa erecektir.”* (Haşr,59/9) ayetiyle övmüştür. Nitekim bu ayetin nüzul sebebine ilişkin şu olay rivayet edilmektedir: Hz. Peygambere gelip *“Ben açım”* diyen adamı ilk önce Hz. Peygamber karnını doyurmak için sırasıyla hanımlarına gönderir. Ancak hiçbir hanımının yanında adamın karnını doyuracak bir şeyin bulunmamasından sonra Hz. Peygamber sahabeden aç adamı misafir edecek birisini arar. Sahabeden bunu kabul eden Ebu Talha, onu evine misafir eder, ancak onda da sadece kendisinin ve çocuklarının yiyecekleri olunca misafire sofraya kurar, misafirin karnını rahatça doyurması ve utanmaması için çocuklarını uyutur, bir bahaneyle lambayı söndürür ki misafirle yemek yemediği halde yiyor gibi anlaşılabilir. Sabah Resulullah’ın yanına varan Ebu Talha’ya Resulullah *“Allah bu gece misafirinize yaptıklarınızdan hoşnut olduğunu”* (Müslim, ts.:“Eşribe”, 172-173) belirtir.

Ümmet bilincine ulaşan sahabe, bencilliğin, nankörlüğün, kinin, nefretin ve intikam duygusunun kaynağı olan nefsin kontrol altına alınmasını bilmiş, iyilik üzerine kurulu ümmetin fertleri olarak iyiliklerden yana tavır göstererek iyiliklerin ortaya çıkmasına vesile olmuş, *“Fitne öldürmekten daha kötüdür.”* (Bakara, 2/191) ayetinin gereği olumsuzluklara karşı çıkararak da olumsuzlukları engellemiştir. Dolayısıyla İslam ümmetinin birlik ve kardeşlik uygulamalarında bulunan meziyetlerin uygulama örnekleri bolca sahabenin yaşamında bulunmaktadır. Hz. Peygamberin *“Müminler birbirlerini sevmeye, birbirlerine merhamet ve şefkat göstermede bedeninin bir organının rahatsızlanması sonucu diğer organların da bu acıyı paylaşırmasına uykusuz kalması ve ateşlenmesi gibidir.”* (Müslim, ts. : “Birr ve Sıla”, 66) hadis-i şerifi uygulama örneklerinin önemli özelliklerini belirtmektedir. Bu hadisi şerifinde belirtilen özelliklerin önemine dair *“Müslümanların işleriyle ilgilenmeyen ve Allah, Peygamberi, kitabı ve bütün Müslümanlar adına nasihatte bulunmayan kimse onlardan değildir.”* (Taberani, 1971: 131) hadisi şerifi bulunmaktadır. Zira burada Müslümanların her konuda birbirleriyle ilgilenip hemhal olmalarının gereği dile getirilmektedir. Aksi takdirde İslam ümmeti olabilmenin en önemli özelliklerinden sayılan ve belirtilen özellikleri yitirenler hakiki Müslüman sayılamamaktadırlar.

Hz. Peygamber İslam ümmetinin birlikteliğini sağlayan birçok olumlu özelliklerinden söz ettiği gibi bu birlikteliğe zarar veren olumsuz hususlara, bunlardan şiddetle kaçınılmasının gereğine şu hadisi şerif ile dikkat çekmektedir: *“Zandan sakının! Zira zan yalanın ta kendisidir. Birbirinin sözlerini kulak kabartarak dinlemeyin. Özel hallerini ve kusurlarını araştırmayın. Birbirinize üstünlük taslamayın. Birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allah’ın kulları kardeş olun”* (Müslim,ts. : “Birr ve Sıla”,28). Dolayısıyla bu hadisi şerifte İslam ümmet anlayışına zarar verebilen tüm davranışlardan kaçınılmasının gereğine dikkat çekildiği gibi İslam ümmet anlayışını oluşturacak ve pekiştirecek özelliklere sahip olmanın gereğine de dikkat çekirilmiştir.

Yüce Allah, kullarının iyiliğini, dünya ve ahiret saadetinin temini için Peygamberimiz Hz. Muhammed’i gönderdiği gibi, daha önceki ümmetlere de peygamberler göndermiştir (Mümin, 40/51). Bu durum Kur’an-ı Kerim’de belirtilirken özellikle birtakım kavimlerin Peygamberlerinin getirdikleri mesajlara uymadıklarından helak oldukları da belirtilmiştir (Taha, 20/78). Hz. İbrahim’in tebliğine dayanan tevhid dini olan Hanif dini, geldiği toplum olan puta tapan topluluktan bir kısmı tarafından kabul edilmiş, Yahudilikte ve Hristiyanlıkta da zedelenecek devam etmiştir (Âl-i İmrân, 3/67). Ancak İslamiyet’te ise, ilahi dinin esasları müdahaleden korunmuş ve bugüne ulaşmıştır (Hicr, 15/ 9).

2. Ümmet Bilincini Oluşturmanın Koşulları

İslam'a göre ümmet bilincini oluşturmanın temel koşulu; insanın birtakım benlik, hissi ve ferdi ihtiyaçlarından uzaklaşarak Yüce Allah'ın birliğinde müminlerin birlik ve bütünlük içerisinde görme anlayışına sahip olmak ve dolayısıyla tüm müminlerle birliktelik oluşturmaktır. Bu birlikteliktir ki, cemaatle kılınan namaza yirmi beş veya yirmi yedi kat fazla sevabı kazandırmaktadır (Buhârî, 2010a: "ezân", 30; Müslim, ts.: "mesâcid", 42). Aynı kible olan Kâbe'ye dönmeyi ibadetin kabulü için temel koşul oluşturmaktadır. Bu da ırklar, renkler, sınıflar ve bölgeler üstü bir kardeşliğin tesisine vesile olabilmektedir. Bunu sağlamanın baş şartı ise, Allah'ın yaratıcı sıfatı ile var olan ve hay sıfatı ile yaşayan insanların, Allah'ı tasavvur etmek, Allah'a tevekkül etmek, kulluk vazifesini yerine getirmek, her şeyin Allah'tan geldiğini ve yine Allah'a döneceğini bilmektir. Allah'ın gücüne, kudretine inanmak, Allah'a teslim olmaktır. Yüce Allah'a teslimiyeti ve güveni ifade eden İslam dini, istenilen ümmet anlayışının gereği, âdemoğullarını imanda kardeş edinerek üstünlük ölçüsünü de takvayı uygun görmüştür. Dolayısıyla istediği birlikteliğin ve ümmet olmanın temel şartı olarak kendisine inanmayı belirten Yüce Allah'a, kendisine inanmayan oğlu için "ailemendendir." diyen Hz. Nuh'a Yüce Allah, imandan yoksun olanın oğlun bile olsa aileden olamayacağını belirtmiştir (Hud, 11/45-46).

Yüce Allah'ın oluşturmak istediği ümmet için kullarından istedikleri, ele alacağımız ayetlerle şöyle belirtebiliriz:

"Topluca Allah'ın ipine sınımsız sarılınz, ayrılığa düşmeyiniz, Allah'ın size olan nimetini hatırlayınız, hani birbirinize düşmandınız da o kalplerinizi kaynaştırdı ve O'nun lütfu ile kardeş oldunuz." (Âl-i İmrân 3/103). Ayetten anlaşıldığı üzere Yüce Allah, insanlardan Kur'an ve İslam'a sarılmayı isteyerek İslam dini vecibelerinin yerine getirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bunun için ilk önce tevhid inancında birleşmek, ayrılıktan uzak durmak ve hayatın sonuna kadar imanı korumak gerekli görülmektedir. Sonrasında ise amelde ibadetten başlamak üzere hayatın her alanında birlikteliğin oluşturulması istenmektedir. Tıpkı hac ve namaz gibi insanları bir araya getiren ibadetlerin yerine getirilmesinde Müslümanların birliğini sağlayacak prensiplerin (Hac, Bakara, Al-i İmrân ve Nisa surelerinde belirtildiği üzere) konulması ve ameli tedbirlerin alınması gibi. Ayrıca insanlar arasındaki düşünce ayrılıklarının ayrımcılık yerine yaratılış hikmeti olarak rekabete dayalı bir ilerleme vesilesi olarak bilinmesi gerekli kılınmaktadır. İslam'dan önce çokça örnekleri görülen ayrımcılık ve düşmanlık İslam'a göre müsaade edilmemektedir. Yüce Allah tarafından ateşten bir çukurun kenarına düşmekle tasvir edilen bu duruma düşmemek için Allah'ın ipine (Kur'an'a) sarılmak ve İslam'ın genel prensiplerine uymak istenmektedir. Soy birliğinin bile gerçekleştiremediği birlikteliğin ve gücün İslam kardeşliği ile farklı farklı ırk ve soylar arasında oluşturulmasının Allah tarafından insanlara yapılan lütuf olarak algılanmasının gereğine dikkat çekilmektedir (Karaman, vd., 2006: I/643-644).

"İyilikte yardımlaşın kötülükte yardımlaşmayın." (Mâide, 5/2) ayetinden anlaşıldığı gibi Yüce Allah Müslümanların iyilik ve takva üzere birbirlerine yardım etmelerini isterken intikam almak, düşmanlık yapmak, insan haklarını hiçe saymak gibi olumsuz davranışlarından kaçınmalarını istemektedir. Bu da toplumsal birlikteliği ve barışı sağlamada çok önemli bir katkı sunduğu söylenebilmektedir.

"Birbirlerinizle çekişmeyin, sonra güçsüz duruma düşersiniz ve başarıdan yoksun olursunuz. Sabredin, muhakkak ki Allah sabredenleri sever." (Enfâl, 8/46). Belirtilen ayetten de anlaşıldığı üzere Yüce Allah her türlü sıkıntılar karşısında Müslümanların birbirleriyle çekişip tartışmak yerine birbirlerine karşı sabır göstererek anlayışla yaklaşıp yardımcı olmalarını istemektedir. Aksi halde nefsin hırslarına göre hareket edip birbirlerine düştiklerinde kendi güçlerini zayıflatacaklarından düşmana, nefse ve olumsuzluklara yenileceklerinin uyarısında bulunmaktadır.

"Ayrılıp ihtilaf edenlerden olmayın (Âl-i İmrân, 3/105) ayeti kerimede Yüce Allah daha önceki ümmetlere de atıfta bulunarak Müslümanların onlar gibi ayrılığa düşerek bölünüp parçalanmamaları gerektiğini, aksi halde hakkın yanında durup haksızlığın karşısında olamayacaklarından hem bölüneceklerini ve hem de-ayetin devamında bulunduğu üzere- azaba duçar olacaklarını belirtmektedir.

"Kâfirler birbirlerinin yardımcılarıdır. Eğer siz birbirinizin yardımcıları olmazsanız, aranızda fitne ve fesat çıkar." (Enfâl, 8/73) ayetinden anlaşıldığı üzere Yüce Allah sosyal realiteye uygun kâfirlerin birbirlerini korudukları ve birbirlerine yardımcı oldukları gibi Müslümanların da din birliğine dayalı birbirlerinin yardımcıları olmaları gerektiğini, aksi takdirde dayanışma düzenleri bozulacağından çıkacak iç karışıklıkla fesadın ortaya çıkacağını belirtmektedir.

"O müminler ki haklarına, yurtlarına tecavüz edildiği zaman yardımlaşsınlar." (Şuara, 26/39) ayetinden de Yüce Allah'ın müminlerden ortak inanç ve ibadetler etrafında birleşmelerini, meseleler için istişare ile ortak çözümler getirmelerini, gerektiğinde sahip oldukları imkânları diğerleriyle paylaşabilmelerini ve öfkelerini

yenebilmelerini istediği gibi maruz kaldıkları her türlü olumsuzluklar karşısında da ortak tavırla hareket etmelerini istediği anlaşılmaktadır.

“Allah için hakkı ayakta tutun, şahitlikte adil olun. Herhangi bir topluluğa duyduğunuz nefret sizi adaletsizliğe sevk etmesin. Adaletli olun ki bu durum sizi daha çok takvaya yakın kılar. Allah’tan korkun. Muhakkak ki Allah yaptıklarınızı bilir.” (Mâide,5/8). Yüce Allah bu ayette İslam ümmetinden sosyal hayatın en önemli denge unsuru ve teminatı olan adaletli davranmayı istemektedir. Adaletli davranmanın takvaya daha çok yaklaştırdığından Allah’ın rızasına, aksi davranıldığında ise Allah’ın gazabına sebep olacağını ve Allah’ın her iki durumdan mutlak manadan haberdar olacağını bilip buna göre İslam ümmetini oluşturan Müslümanların Allah’tan korkup adaletsiz davranmamaları gerektiğini belirtmektedir.

“Kim bir mümini öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur, kim de bir insanın yaşamasına sebep olursa, bütün insanları yaşatmış gibi olur.” (Mâide 5/ 32). Bu ayette ise Yüce Allah insan hayatını kutsal saydığından bir insanı korumayı bütün insanları korumak olarak değerlendirdiği gibi haksız yere bir insanı öldürmeyi de bütün insanları öldürmek olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla Yüce Allah bu ayette şiddetle toplum birlikteliğinin ve düzeninin bozulmasına karşı çıkarken can güvenliğinin temini, insanların birlikte huzurlu ve mutlu olmalarını istemektedir.

Hz. Muhammed de hadisi şeriflerinde şu beyanlarda bulunmuştur:

“Allah’ın, ailenin ve nefsinin senin üzerinde hakları vardır. Her hak sahibine hakkını ver” (Buhari, 2010b: 51). Burada Hz. Peygamber, Allah’ın insanlar üzerinde hakları olduğu gibi insanların insanlar üzerinde haklarının olduğunu ve her hak sahibine hakkının teslim edilmesinin gereğini dile getirmiştir. Dolayısıyla oluşturulmak istenilen İslam ümmetinin Allah’a kulluk ederek O’nun emir ve yasaklarına uyması, Peygamberin sünnetine uyması ve O’nu sevmesi gibi ailelerini ve nefislerini de her türlü olumsuzluklardan koruyup olumlu davranış göstermelerine vesile olması ve onların gerekli ihtiyaçlarını karşılaması gerekmektedir. Buradan da İslam’ın “yakından uzağa” ilkesine göre İslam ümmetinin her bir ferdine karşı hakka ve hakikate göre davranılmasının gereği anlaşılmaktadır.

“Kendi nefsi için istediğini mümin kardeşi için istemeyen hakiki mümin olamaz.” (Buhari, 2010a: 56) hadisi şerifleri, müminlerin haset ve çekememezlik duygusundan kopup ümmet birlikteliğinin gerektirdiği paylaşım duygusuna sahip olmaları gerektiğini belirtirken bunun da en üst sınırdaki olmasını gerektiren bir davranışla örneklendirmiştir.

“Müslüman Müslüman’ın kardeşidir. Ona zulüm etmez, onu tehlike anında yalnız bırakmaz. Kim kardeşinin ihtiyacını giderirse, Allah da onun ihtiyacını giderir. Kim bir Müslüman’ı bir sıkıntıdan kurtarırsa, Allah da o yüzden onu kıyamet gününde sıkıntıdan kurtarır. Kim bir Müslüman’ın ayıbını örterse, Allah da onun ayıbını örter.” (Canan,1988:147) hadisi şerifleri, İslam’a göre en değerli kardeşliğin din kardeşliği olduğunu ve bu kardeşlikte birbirlerine zulüm etmenin, tehlike anında yalnız bırakmanın olmadığını, ancak yardımlaşmanın, dayanışmanın, kusurları örtmenin, sıkıntıları ve ihtiyaçları gidermenin bulunduğunu ve ümmet birlikteliğini sağlayan bu yapıların aynı zamanda Allah katında karşılıksız bırakılmayacağını belirtmektedir.

“Allah’a yemin olsun ki (3kere) komşusunun zararından emin olmayan kimse inanmamıştır.” (Canan,1988: 209) hadisi şeriflerinde komşuya kötü davranmaktan ve eziyet etmekten sakınmanın gerektiği, aksi takdirde kâmil imana sahip olunamayacağı belirtilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber *“Komşusu aç iken tok yatan bizden değildir”* (Hakim, 1990: 15) hadisi şerifleriyle bir komşunun açlık gibi temel ihtiyaçlarını gidermede yetersiz kaldığında diğer komşuları ihtiyaç sahibi komşularının ihtiyaçlarını gidermeye yükümlü kılmış ve bunun gereğinin yerine getirilmemesini dinden çıkmayla eşdeğer saymıştır. Buna mukabil *“Kim Allah’a ve ahiret gününe inanıyorsa, komşusuna iyilikte veya ikramda bulunsun.”* (Buhari, 2010: “Edeb”, 29) hadisi şerifleri de komşuya yapılan iyiliği adeta Allah’a ve ahiret gününe olan imanın bir parçası olarak görmüştür.

“Müslüman Müslüman’ın kardeşidir, ona hıyanet etmez, yalan söylemez ve onu sahipsiz bırakmaz, Müslüman’ın ırzı, malı, kanı Müslüman’a haramdır. Bir Müslüman’ın kardeşine hakaret etmesi kötülük olarak ona yeter.” (Suyuti, 2000: 118; Ebu Davud, ts.: 270) hadisi şeriflerinde anlatıldığı üzere Hz. Peygamber, her Müslümanın İslam kardeşliğinin gereği diğer Müslüman kardeşine hıyanet etmemesinin, ona karşı dürüst olmasının ve yalan söylememesinin, karşılaştığı sıkıntılarında sahip çıkarak yardımcı olmasının gereğini belirttiği gibi onun ırzını, malını, kanını korumasının ve bu hususlarda ona hıyanet etmemesinin gereğini de belirtmiştir.

“Size bir ve beraber olmanızı tavsiye ederim. Ayrılaşmaya düşüp de dağılmanızdan şiddetle kaçınmanızı isterim. Zira şeytan yalnız olana yakın olur. Birlikte yaşayanlardan uzak durur.” (Tirmizi, 1978: 404) hadisi şeriflerinde belirtildiği üzere Müslümanların İslam ümmeti çatısı altında birliktelik oluşturmaları ve bunun gereğini yerine getirerek güçlü olmaları istenmiştir. Aksi takdirde parçalanıp dağılmalarına sebep olacağından

ayrılıktan şiddetle kaçınmalarının gereğine vurgu yapılmıştır. Bunun gerekçesi ise şöyle belirtilmektedir: Yalnız ve bireysel kalan insanlar, birliktelik gücünden yoksun kalacaklarından onlara yönelik şeytanın saptırma yaklaşımı daha rahat ve kolay olacağından oluşturdukları toplumun dağılmasına sebep olacaktır. Aksi halde birliktelik gücü (bilhassa İslam ümmet birlikteliği) içerisinde bulunan Müslümanlara karşı şeytanın saptırma umudu kalmadığından bunlardan uzak durmakta ve bunların oluşturdukları bütünlük güçlü olarak sürecektir.

Hiz. Peygamber “Allah’a yemin ederim ki, iman etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe de olgun mümin olamazsınız ve aranızda selamı yayınız.” (Nevevî ed-Dımaşki, 1992: 155) hadisi şeriflerinde yemin ederek iman ve sevgi arasındaki güçlü bağı kesin bir gerçek olarak belirtmektedir. Bu bağı da, cennete girebilmenin imanlı olmayı gerektirdiği gibi kâmil imana sahip olmak için de Müslümanların birbirlerinin renk, ırk, memleket, dil vb. farklılıklarına ayrılık gözüyle bakmaksızın İslam ümmeti birlikteliği kapsamında birbirlerini sevmeleri ve güven telkini anlamına gelen birbirlerine verilen selamı yaymayı gerektirmektedir, şeklinde açıklamaktadır.

3. İslam Ümmeti Bilincinin Özellikleri

Ümm (anne) kelimesiyle de aynı kökten gelmektedir. Annenin çocuklarını birbirinden ayırmayıp kuşattığı gibi ümmette de kuşatıcılık, muhabbet ve bütünlük içerisinde barınmak vardır. Bu da İslam ümmetinde kanla, asabiyetle değil, Peygamberlerin getirdikleri fikri hakikat, yüce değerler, güven ve adalet duygularıyla oluşturulan birliktelik ruhuyla oluşabilmektedir. Burada asıl olan, kişinin yaptıklarından sorumlu ve bireysel hesap verebilirlik içinde olurken toplumdan kopmamasıdır, toplumla birlikte düşünmesi, toplumun değerlerini benimsemesi ve kültürüyle kültürlenmesidir. Ancak modern zihniyet, ilahi dinlerin oluşturduğu ortak paydaları yok ederek ümmet çatısı altında birleşen bireyleri etnik kökenlik potasında eritmektedir ve birbirlerinden uzaklaşan ayrı ayrı millet bilincini oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak bireysellik ön plana çıkararak sadece bireysel çıkarı düşünen insan profili ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla İslam, oluşturduğu ümmet anlayışıyla bütünlüğü esas alarak insan ile toplum, kâinat ve yaratıcı arasında sürekli bir bağ kurmakta, birlik ve bütünlüğe odaklanmaktadır. Oysaki modern zihniyet, insanı toplumdan, tabiattan ve yaratıcısından kopararak yalnızlaştırdığından maddiyata dayalı parçalanmayı esas almaktadır. Böylece İslam’ın oluşturduğu anlayışla ırk, mezhep, dil ve din farklılıkları insanlık âleminin doğal yansımaları olarak görülürken günümüz modern çağda bu farklılıklar, ötekileştirmeye ve dışlamaya sebep olmaktadır. Hiz. Peygamber döneminde Medine gibi kutsal şehirlerde farklı dinlere mensup olanlar bile aynı mahallede huzur içerisinde yaşarlarken, günümüz modern çağda aynı dinin farklı mezhep ve meşrep mensupları ayrışmakta ve birbirleriyle yaşayamaz duruma gelmektedir. Zira İslam, hak, hukuk, paylaşma, yardımlaşma ve dayanışma gibi hususları sosyal sorumluluk olarak görmektedir. Böylece müminler tavır ve davranışlarında iman bilinciyle ve hesap gününün şuuruyla hareket etmektedirler, vicdan ve insafa bağlı oluşturdukları ümmet anlayışıyla modern çağın benimsediği gücün ahlakını değil, ahlakın gücünü oluşturmaktadırlar (Görmez, 2016: 4-5).

Aynı zamanda İslam ümmet olarak; Doğru-dürüst, nankörlükten ve ikiyüzlülükten uzak, iyi olmayı ve iyilik yapmayı önemseyen, tüm olumsuzluklardan kaçınan, nihai kurtuluşu hedefleyen, yakın ve uzak çevresiyle kaynaşabilen fertlerden oluşan toplumu önermektedir (İbn Hanbel, 1949a: 400). Allah’ın yapılmasını istediği iyilikleri tercih eden, bencilliğin, nankörlüğün, kinin, nefretin ve intikam duygusunun kaynağı olan nefsin kontrol altına alan fertlerden oluşan toplumu benimsemektedir (Ünal, 2016: 7).

İslam dininin Peygamberi olan Hiz. Muhammed Allah’tan gelen vahiy ve hidayet talebi ile doğruyu bulduğu gibi, başka insanların da doğruyu bulmalarına çalışmaktadır (Âl-i İmrân, 3/104). Hakka ve hakikate uygun adaletli davranmaktadır, kul olmanın gereğini yerine getirmektedir ve tüm konularda insanlığa örnek olmaktadır (Âl-i İmrân, 3/ 110).

İslam ümmeti, aynı peygambere tabi olup getirdiği vahye uyan, tevhid inancına sahip olan, aynı amaç etrafında birleşen bir ümmettir (Enbiya, 21/62; Mü’minün, 23/52). Gerek zevk ve sefada, gerekse zühd ve takvada aşırılıklar karşısında adil bir dengelyi gözeten bir ümmettir (Hüd, 11/118-119). Dolayısıyla bu ümmet, dengeli bir toplum oluşturmada, inançta, amelde ve hayatı değerlendirmede, ceza ve yargılamada aşırılıktan kaçarak orta, dengeli ve adil bir yolu takip etmektedir.

Hiz. Peygamber İslam ümmetine hakkın şahidi olduğu gibi, Hiz. Peygamberi örnek alan İslam ümmeti de bütün insanlara hakkın şahidi olmak üzere Allah’a teslim olan ve kulluk eden anlamında Müslümanlar olarak isimlendirilmiştir. Kur’an’a göre bu ümmet, Hiz. Peygamber gibi gerçekleri yaşayan adalet örneği ve hak şahitleri olabilmeleri için insanlar nezdinde örnek alınabilen dengeli, ölçülü ve doğru yolun tam ortasında giden adil ve güzide bir ümmet olarak yaratılmıştır (Bakara, 2/143; Hac, 22/78).

İslam Ümmeti renk, dil, sınıf, ırk, toplum, kabile, vatan vb. ayrımı yapmaksızın inanç birliği içinde müminlerin kardeşlik duygusu içerisinde birbirlerine yardımcı olmalarını ve birliktelik oluşturmalarını sağlamaktadır. Zira belirtilen farklılıkların anlam ve amacının insanların farklılıklara dayalı bir grup insanın kendisini üstün bilip diğer bir grubu hor görerek ve küçümseyerek ezmesi veya yok etmesi değil, belki insanların daha kolay birbirlerini tanımaları, anlamaları ve işbirliği sağlamalarıdır (Hucurât, 49/10, 13). Nitekim İslam hiçbir ayırım yapmadan tüm insanlara kapılarını açmış ve oluşturduğu ümmetin (topluluğun) temelini ise tesadüfi doğuş koşulları üzerine değil, bilinçli iman ve inançlar üzerine kurmuştur. Bu noktada olan herkes İslam'a göre eşit sayılmıştır (Mevdudi, 2017:135).

İslam ümmetini oluşturan erkek ve kadınlar, birbirlerinin velisi, koruyucusu ve yardımcısı olmakta ittifak kurdukları (Tevbe, 9/71) gibi hem geçmişlerine hem de geleceklerine sahip çıkarak daha önceden yaşayan müminlere ve sonradan gelecek din kardeşlerine dua etmektedirler (Haşr, 59/10). Hiçbir ayırım olmaksızın tüm müminler, iman, salih amel, izzet ve şeref sahibi sayılmıştır (Âl-i İmrân, 3 /139; Nisa, 4 /139; Münafikûn, 63/8).

4. İslam Ümmet Bilincinin İnsanlığa Kazandırdıkları

İslam, ümmet olarak insanın aklını ve iradesini kullanmasını, bunun sonucunda bilinmeyi bilindir hale getirmesini istemektedir. Aksi takdirde insanı düşünmekten, akıl etmekten ve iradesini kullanmaktan alıkoymak, en temel hakkından yoksun bırakmak demektir. Böylece akıl nimetiyle şereflenen insan, bu özelliğinden arındırılarak adeta hayvanlaştırılmaktadır. Nitekim bu anlamda Yüce Allah, "Nahl, 16/12; Hûd, 11/51; Enbiya, 21/66-67; Kasas, 28/60) vb. ayetlerde akla vurgu yapmış ve insanların akıllarını kullanarak hür iradeleriyle hareket etmelerini istemiştir. Dolayısıyla İslam, insanın başta inanma olgusu olmak üzere tüm işlerini araştırma, düşünme ve tefekkür etme neticesinde gerçekleştirmesini istemektedir. Fakat bunun da Kur'an ve sünnetin kontrolünde olmasını gerekli kılmaktadır. Yüce Allah akıl sahibi olarak yaratmış olduğu insanının aklını kullanmasını isterken bu aklın nasıl kullanması ile ilgili Kur'an ve Peygamberi göndermiştir. Zira kontrolsüz güç güç olmadığı, yani faydadan ziyade zarar vereceği söylendiği gibi kontrolsüz akıl da akıl değil, yanı metafiziğe dair inanışlara zarar vereceği de söylenebilmektedir. Nitekim öldükten sonra dirilmenin mümkün olmadığını akıllarıyla iddia edenlere Yüce Allah akıllarını nasıl kullanıp ahiret inancına kavuşabilecekleriyle ilgili "İnsanlar devenin nasıl yaratıldığına (Gâşiye, 88/17), göğün nasıl yükseldiğine(Gâşiye, 88/18), dağın nasıl dikildiğine(Gâşiye, 88/19) ve yeryüzününün nasıl yayıldığına(Gâşiye, 88/20), bakmazlar mı?" ayetleriyle yol göstermiştir. Yani insanların, ayetin kontrolünde ve rehberliğinde akıllarını kullanarak bu harikulade mahlûkatları sıfırdan yaratmış olan Yüce Allah'ın bu kudretinden, daha önceden var ettiği insanları tekrardan daha rahat var edebileceğini anlamaları kolaylaşacaktır.

Yine Kur'an'dan anlaşılacağı üzere dillerin ve renklerin farklılığı, ayrılık ve çatışma vesilesi değil, ancak insanların birbirlerini daha rahat tanıyabilme vesilesi olarak Allah'ın büyüklüğünün ve mükemmel sanatının eseridir (Rûm, 30/22). Bu farklılıkları böyle algılayan, hür aklını kullanabilme imkânını bulan bireyler, karşılıklı anlayış, kardeşlik ve barış duygularıyla diğer bireyleri tanıyarak onlarla bütünleşmektedirler ve mutlu bir ümmet (toplum) oluşturmaktadırlar. İslam, belirtilen anlayışla oluşturduğu ümmet bilinciyle insanlığın meziyetleri ve gayretleri etrafında çizilen, çatışmaya ve ötekileştirmeye sebep olan sun'î çemberleri kırmış, kin ve düşmanlığın yerine sevgi ve kardeşlik duygularını yerleştirmiş, ilgili ahlak kurallarını düzenlemiştir (Mevdudi, 2017: 138). Dolayısıyla İslam, bütün insanları muhatap olarak üç temel ilkeye tabi tutmuştur. Birincisi her insanın bir erkek ve kadından meydana geldiğinden özü, kökü ve menşeinin aynı olmasıdır. İrksal ve doğal farklılıklarının hiçbir anlamının olmamasıdır. İkincisi, özde aynı olmakla birlikte yeryüzünün çeşitli iklim ve doğa koşullarında doğan, büyüyen ve yetişen insanlarda elbette ki dış görünüş, huy, renk, ırk, dil, yaşantı ve düşünce farkı olmaktadır. Bu da ayrılık ve üstünlük aracı değil, belki birbirlerini daha kolay tanıma ve aralarında birliktelik oluşturma aracı olmaktadır. Üçüncüsü ise, insanlar arasındaki üstünlük ölçüsünün ırk, renk ve kabile gibi iradenin dışında gerçekleşen etkenler değil, belki özel irade ve gayret sonucu gerçekleşen iman, inanç ve güzel ahlak gibi meziyetlerdir (Mevdudi, 2017:140-142). Nitekim Yüce Allah; " Kıyamet gününde ne akrabanız ne de çocuklarınız size fayda vermez." (Mümtehine, 60/3) ayeti ile kan bağı gibi iradesiz gerçekleşenlerin üstünlük noktasında hiçbir anlamının olmadığını belirtmektedir. Hz. Muhammed de; "Allah sizin dış görüşünüze ve mallarınıza bakmaz, aksine kalplerinize ve amellerinize bakar" (İbn Hanbel, 1949a: 285,539) hadisi ile üstünlük ölçüsünün irade ve amel sonucu elde edilen takva olduğunu belirtmiştir.

Hem hayra ve hem de şerre kabiliyetli çift yetenekli olarak yaratılan insana, Yüce Allah tarafından kendisine verilen akıl, gönderilen Peygamber ve kitapla rehberlik yapılmıştır. Bunlara uyarak hakkı bulmaya teşvik edilen insan batıla uymaktan da sakındırılmıştır (Karagöz, 2005: 160). Nitekim "Allah'ın

rızasına uyan kimse, Allah'ın gazabına uğrayan ve varacak yeri cehennem olan kimse gibi midir?" (Âl-i İmrân, 3/162) ayetinde Allah'ın rızasını elde etmekle edinilen kazanımlara işaret edilmiştir. Hemen belirteceğimiz ayetlerle bu kazanımlara değinilmiştir. Yüce Allah, "Allah ve Peygamberin davetine icabet edenlere, güzel amel işleyenlere ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlara büyük bir lütuf ve mükâfat vardır" (Âl-i İmrân, 3/172-174) ayeti ile Allah'ın emir ve yasaklarına uyanları, genel anlamda büyük lütuf ve mükâfatla ödüllendireceğini belirtmektedir. Aynı şekilde "Allah, Kur'an ile rızasına uyanları selamet yollarına iletir ve izniyle onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır ve doğru yola erdirir." (Mâide, 5/16) ayeti ile de rızasına uygun hareket edenlere, güvenilir yolları gösterirken bunları her türlü olumsuzluklardan kurtarıp doğru yola erdireceğini belirtmektedir. Böylece Yüce Allah, "Gerçekten bu benim doğru yolumdur, artık ona uyun" (En'âm, 6/153) ayeti ile yukarıda belirtilen ve kazanımları olan yolun kendi yolu olduğunu ve bu yola tabi olmak gerektiğini bildirmektedir. Buna dayalı olarak "Hidayete ve doğru yola uyanlara selam olsun" (Taha, 20/147) ayetinde de Allah'ın bildirdiği doğru ve hidayet yolunda gidenlerin güvencede oldukları belirtilmektedir.

Aynı zamanda Yüce Allah, Hz. Peygambere, onun getirdiği vahye tabi olanları "Ey Peygamber! Sana ve sana tabi olan müminlere Allah yeter." (Enfâl, 8/64) ayeti ile müjdelemiştir. Bunun yanında batıl yola sapılmamasının (En'âm, 6/153), inkâr edenlerin (Ankebût, 29/129), bilmeyenlerin (Yunus,10/89) ve bozguncuların (A'raf,7/142) yolunda gidilmemesinin gereğine değindiği gibi, hevâya (Sâd, 38/26), nefsi arzularına (Furkân,25/43) ve şeytana (En'âm, 6/112) uyulmamasının da gereğine değinmiştir. Aksi takdirde zalimlerden olunup şiddetli azaba müstahak olunacağı bildirmiştir (Bakara, 2/145).

İslam ümmeti, iyiliği emredip kötülükten sakındıran bir ümmet olduğundan (Âl-i İmrân, 3/104) insanlar arasında iyiliğin galip gelmesinde ve kötülüğün engellenmesinde büyük rol oynamaktadır. Toplumunu ortak bir hedefe yönlendirdiği gibi, insanlığın ortak değerlerine uymaya da yol göstermektedir. Böylece değişik kültürlerden oluşan birçok farklı topluluk, İslamiyet'i kabul etmekle İslam ümmeti kültürünün çatısı altında birliktelik oluşturmuştur. Dolayısıyla bu topluluklar yer aldıkları bu ümmet kültürüyle Osmanlı gibi büyük devletler ve imparatorluklar da kurabilmişlerdir.

İslam, ümmetin her bir ferdine aktif olma, iyi ve hayırlı işlerde bulunma, hak ve adalet ilkelerine göre beşeri münasebetlerde bulunma, haksızlık, adaletsizlik ve cehaleti yok etme gibi sorumlulukları yüklemiştir. Bu durum, "Allah'a davet eden ve salih amel işleyip 'ben Müslümanım' diyen kimseden daha güzel sözlü kim vardır." (Fussilet, 41/ 33) "Erkek ve kadın müminler birbirlerinin dostu ve destekleyicileridirler, iyiliği emrederler, kötülükten sakındırırlar." (Tevbe,9/71) ayetlerinde belirtilmektedir.

İslam ümmeti, insanlar arasındaki hukuki, mali ve sosyal ilişkileri düzenleyen hükümler ortaya koyan İslam'a ve gereklerine uymakta, dolayısıyla tüm insanlığın huzur ve refahına çalışmaktadır. Bu anlamda birçok ayet ve hadis bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim, "Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde selim akıl sahipleri için elbette ibretler vardır" (Âl-i İmrân, 2/190) ayeti ile önce insanların akıllarını kullanarak Allah'ın gücünü, kudretini ve insanların hizmetine sunduğu dünyayı anlamalarını istemektedir. Bundan sonra insanlığın, sosyal dayanışmanın gereklerinin yerine getirilmesini istemektedir. Özellikle varlık sebebi olan, yetişip büyümesinde hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan anne ve babaya itaat edilmesinin gereği "Biz insana anne babasına iyi davranmayı emrettik." (Ahkâf,46/15) ayeti ile belirtilmektedir. Bunun önemine binaen Yüce Allah, "Rabbin, O'ndan başkasına kulluk etmemenizi, anne ve babaya iyilikle davranmayı emretti. Şayet onlardan biri veya ikisi yanında yaşlılığa ulaşırsa, onlara: 'Öf bile deme ve onları azarlama; onlara güzel söz söyle." (İsra,17/23) ayeti ile Allah'a ortak koşmaktan sonra anne babaya itaate vurgu yapmış ve en sıkıntılı anlarında da onların hizmetinde bulunurken en ufak sıkıntı bile duymadan severek hizmetlerinde bulunmanın gereğine değinmiştir. Bunun yöntemini de, "Onlara merhametle ve alçak gönüllülükle kol kanat ger. "Rabbim! Onlar nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster" diyerek dua et." (İsra,17/24) ayeti ile belirtmiştir.

Hz. Peygamber de "Müslüman, elinden ve dilinden emin olunan kimsedir" (Buhari, 2010: 55) hadisi şerifinde İslam ümmetinin, sosyal yaşam içerisinde insanların söz ve davranışa bağlı görebilecekleri her türlü olumsuzluklardan arınmış olduğunu ve tüm insanlığa güven telkin ettiğini belirtmektedir.

İslam ümmeti, Hz. Peygamber'in "Müslümanın en hayırlısı, yemek yediren, tanıdığına ve tanımadığına selam verendir." (Buhari, 2010: 68) hadisi şerifi ile paylaşmayı, infakta bulunmayı esas almakta ve tüm insanlığa karşı içte olduğu gibi, dış görünüşte ve sözde de güven telkin etmektedir.

İnsanlar arasındaki ilişkiyi bozan en önemli etkenlerden biri olan insanlar hakkında kötü zanda bulunmanın zaruretine "Zannın çoğundan sakının" (Hucurât, 49/12) ayeti ile değinilirken İslam ümmetinin iyi zan ve niyet sahibi olmanın gereğine işaret edilmektedir.

Kişilerin gururunu incitici ve kırıcı davranışların başında gelen ve aynı zamanda insanlar arasındaki ilişkiyi de bozan "başkalarına alay etme" olayına da "Ey iman edenler! Bir topluluk bir diğerini alaya almasın.

Belki alay edilenler, alay edenlerden daha hayırlıdır." (Hucurât, 49/11) ayeti ile karşı çıkmıştır. Burada Yüce Allah aynı zamanda İslam ümmetinin her bir ferdinden nefsi muhasebede bulunmasını, varsa eleştirilecek, alaya alınacak olanın öncelikle kendisinin olduğunu bilmesini, yaratılanı yaratandan ötürü sevmesini ve değerli bulmasını, başkasıyla ilgili hüsnü zanda bulunmasını istemektedir.

İslam ümmetini oluşturan insanlar arasındaki ilişkilerin bozulması durumunda bu ilişkilerin düzeltilmesinin gereği, "*Muhakkak ki müminler kardeşlerdir, siz de kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun ki rahmete erişesiniz*" (Hucurât, 49/10) ayeti ile belirtilmektedir. Ancak bunu yaparken de Allah'tan korkarak Allah'ın istediği doğrultuda hakkın yanında durup adaletle hükmetmenin gereğine vurgu yapılmaktadır ki bu da olumlu sonuca sebep olacağından Allah'ın rahmetine kavuşma sebebi olacaktır.

Ekonomik ilişkilerde ve alışverişlerde "*ölçümlerde ölçmeyi tam yapın, doğru terazi ile tartın*" (İsra,17/35) ayeti ile İslam ümmetinin maddi menfaatleri uğruna yapılan ticari işlerde doğruluktan ayrılmaması emredilmektedir.

Sosyal ilişkilerde "*hiçbir suçlu, başkasının suçunu yüklemesiz*" (En'âm, 6/164) ayeti ile İslam ümmetinde bireysel hatadan bireysel suçluluk esas alınmakta ve başkasının suçundan dolayı suçlanabilme haksızlığına karşı çıkmaktadır.

Aynı şekilde "*Öyleyse yetimi sakın ezme, el açıp isteyeniyi de azarlama ve rabbinin nimetini minnet ve şükranla an*" (Duhâ, 93/9-11) ayeti ile de şefkate, ilgiye ve korunmaya muhtaç olan güçsüz kimseleri ve özellikle yetimleri ezmemenin, dolayısıyla bunlara sahip çıkıp korunmanın gereğine değinilmektedir. Allah'ın verdikleri nimetlerin farkına varıp, edinilen bu mallardan şükür olarak infakın yapılmasının ve muhtaç kimselerin ihtiyaçlarına dair isteklerinden dolayı azarlanmalarının gereğine dikkat çekilmektedir.

Hz. Peygamber; "*Müslümanların kanları, malları, namusları ve şerefleri kutsal Mekke ve hac ayları kadar saygıdeğer ve kutsaldır.*" (Buhari, 2010: "Hac", 132) hadisi şerifi ile tüm yönlerden insana değer verilmesinin, saygınlığının korunmasının şiddetle önemine verdiği kıyaslama örnekleriyle vurgu yapmaktadır.

İslam, insanları yönetmede liyakati esas almıştır. Dolayısıyla Hz. Peygamber, "*Biz, işimizi isteyen mevki düşkününe vermiyoruz*" (Buhari,2010: "Ahkâm", 5) sözleriyle yöneticilikte nefsi arzuların ziyade rızayı ilahinin ve insana hizmetin esas alınmasının gereğine vurgu yapmıştır. Ancak yöneticilik vazifesini almada bu hususun da yeterli olmadığını, bunun yanında üzerine düşeni yerine getirebilme özelliklerine de sahip olmak gerektiğini Yüce Allah, "*Allah, size mutlaka emanetleri ehil olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder*" (Nisa, 4/58) ayetinde belirtmektedir. Hz. Peygamberin; yöneticilik talebinde bulunan Ebâ Zer'e verdiği "*Ya Ebâ Zer, sen zayıf bir bünye ve yumuşak bir huya sahipsin. İstedığın görev ise bir emanettir. Sonu da kıyamet gününde bir pişmanlık ve perişanlıktır. Ancak onu hak ederek alan ve üzerine düşeni yerine getiren müstesnadır.*" (Müslim, ts.: "İmaret", 16) cevabı da bu durumu belirtmektedir.

İslam ümmeti için çok önemli olduğu ve Hz. Peygamberin bir önceki hadiste değindiği emanet ise, birine bırakılan bir değeri, endişe duymadan tekrar teslim almaktır ki bu da fert, toplum ve devlet hayatında olabilmektedir (Karaman, 2011:113-114). Dolayısıyla güven, ümit ve moral kaynağı olan emanetin önemine binaen Hz. Peygamber; "*emanet zayı olduğunda veya iş, ehli olmayanlara verildiğinde kıyameti bekle*" (Buhari, 2010: "İlim", 2) ifadesinde bulunmuştur.

Yüce Allah'ın "*Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.*"(Enbiyâ, 21/107) ayetinin gereğini yerine getiren Hz. Muhammed, bütün âlemlere rahmet, merhamet, şefkat, iyilik, güzellik kaynağı olmuş ve bu anlamda kıyamete kadar bütün çağları ve insanlığı kapsayacak evrensel bir örnek olma özelliğine sahip olmuştur.

İslam'ın oluşturduğu ümmet anlayışı çok önemli sonuçları meydana getirmektedir. Şöyle ki; İslam'da renk, ırk, dil, bölge vb. etkenlerden kaynaklı düşünülen ve elde edilen çıkarlar geri plana itilmekte ve insanların birbirlerine bağlılığın ve kenetlenmenin temel ölçütü olarak Allah'a olan inanç ve bunun gereklerini yerine getirmek kabul edilmektedir. İnsanda bulunan hayvani özellikler dikkate alınmadan insani özellikler öne çıkarılmakta ve yüceltilmektedir. Her ırka, renge ve dile açık bırakılan Allah inancına göre insan olmanın tüm özellikleri "İslam Ümmeti" çatısında birleştirilmekte ve tüm insanlar birbirleriyle uyuşur hale getirilmektedir. Böylece bütün insanlık ortak ölçüt ekseninde sevgi ve saygı ile birbirlerine bağlanmakta ve aynı amaca hizmet etmektedir. Dolayısıyla hiçbir dönemde bir araya gelemeyen toplumlar İslam'la zengin çeşitliliği ile toplumsal bir mozaik oluşturmaktadır. Nitekim Arap, İranlı, Suriyeli, Faslı, Türkiyeli, Çinli, Hintli, Romalı, Yunanlı, Endonezyalı, Afrikalı ve diğer tüm uyruklar-milletler kısa bir zamanda bütünleşerek İslam toplumunu ve medeniyetini oluşturmuşlardır. Oysaki Roma, İngiliz, Fransız, Portekiz ve İspanya imparatorlukları gibi Avrupa imparatorlukları, "soylu sınıf (aristokrasi)" temeline dayanırken komünizm ise, proletarya sınıfı (işçi sınıfı) temeline dayanmaktadır. Böylece sınıfsal temelli bu farklılıklar, sınıfların birbirlerine karşı kin ve öfke duymalarına sebep olmaktadır. (Kutub, 2019: 67-69).

Sonuç

İnsanoğlu tarihsel süreç içerisinde her zaman sağlıklı, huzurlu ve mutlu bir yaşamı arzulamıştır. Kendi şartları içerisinde bunun için uğraşmıştır. Yüce Allah'ın önerdiği tevhit inancına bağlı ümmet bilincinin dışındaki anlayışlarla kısmen bunda başarılı olursa da kalıcı ve tatmin edici bir başarı mümkün olmamıştır. Zira bir sanatı sanatkârından daha iyi bilen olmadığı gibi insanın yaratıcısı ve sanatkârı olan Allah'tan daha iyi insanı bilen, nasıl huzurlu ve mutlu olacağını teşhis-tedavisini doğru tespit eden ve yapılması gerekenleri belirten de olamaz. Ele aldığımız Kur'an ayetlerinde Yüce Allah, madde ve manadan ibaret olarak yarattığı insanın önce her iki yönden iç tutarlılığını, sonrasında ise sosyal çevre ile ortak paydalarda bütünlüğünü oluşturarak huzurlu ve mutlu kılınabileceğini, bunun da önerdiği ümmet bilinciyle mümkün olacağını belirtmektedir. Allah'ın önerdiği ümmet (topluluk-birliktelik) ise; olumsuzluklardan sakınırken karşılaşılan sıkıntıları bir hikmete bağlayıp bundan ders çıkaran, olumlu noktaları bilen, bu noktalarla uğraşıp bunlar üzerine birlikteliği oluşturan topluluktur ki Yüce Allah'ın kelamıyla "ümmet" olarak nitelendirilmektedir. Bunu sağlayan ise Allah tarafından ağırlıklı olarak fıtrata yerleştirilen doğruluk, dürüstlük, yardımseverlik, adaletli davranmak gibi iyi meziyetler ve ahlaki özelliklerdir. Ancak fıtratta ağırlıkta bulunan bu olumlu yönlerin yanında imtihan sırrı olabilecek yalan söylemek, zulüm etmek, nankörlük etmek gibi olumsuz yönler de bulunmaktadır. İslam dini, istediği ümmeti oluşturmak için önerdiği eğitimle fıtratta bulunan olumlu özellikleri faal duruma getirerek güçlendirmeye, burada bulunan olumsuz özellikleri de devre dışı bırakmaya çalışmaktadır. İslam'ın dışındaki anlayışlar ise, insanın fıtrata ve manevi yönü hakkındaki bilgilerden yoksun olduklarından sadece madde ve fiziki manada insanı değerlendirmekte ve insanın manevi tarafını ihmal etmektedirler. Böylece insanın bir tarafını ihmal ederlerken birbirleriyle bağlantılı yaratılan öbür tarafını da eksik bırakmaktadır ve insan için istenilen huzuru temin edememektedirler. Dolayısıyla insanın arzuladığı, uğraş alanı olduğu huzur ve mutluluk, ancak insana olumlu meziyetleri kazandıran, onu hayırlı ümmet kılan ve Hz. Peygamber'in getirdiği terbiye ile yetişen İslam ümmetinden olmakla gerçekleşebilmektedir.

KAYNAKÇA

- Buhari, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail (2010a). *Sahihu'l-Buhari I*. trc. Harun Yıldırım, İstanbul: Sağlam Yayınları.
- Buhari, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail (2010b). *Sahihu'l-Buhari III*. trc. Harun Yıldırım, İstanbul: Sağlam Yayınları.
- Canan, İbrahim (1988). *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi X*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani (ts.). *Sünen IV*. İstanbul: el-Mektebetü'l-İslamiyye.
- Ebu'l-A'le, Mevdudi (2017). *Ümmet Bilinci*. trc. Abdulkadir Coşkun, İstanbul: Ehil Yayıncılık.
- Görmez, Mehmet (2016). Hz. İbrahim'in Milleti, Hz. Muhammed'in Ümmeti. *Diyanet Aylık Dergi*, Mayıs 2016, Say: 305, ss.4-5.
- Hakim en-Neysaburi, Ebu Abdullâh Muhammed b. Abdullah (1990). *Müstedrek alâ Sahihayn II*. thk. Mustaba Abdulkadir Ata, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Hanbel, Ahmed (1949a). *Müsned II*. Kahire: Daru'l-Maarif.
- İbn Hanbel, Ahmed (1949b). *Müsned IV*. Kahire: Daru'l-Maarif.
- İbn Mâce, Ebu Abdullâh Muhammed b. Yezid el-Kazvini (ts.). *Sünen*. thk. Muhammed Fuad Abdalbaki, Beyrut: Daru'l-Fikir.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem (2005). *Lisanü'l-'Arab I*. thk. Yusuf el-Bakâi, İbrahim Şemsüddin, Nadâl Ali, Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî.
- Karagöz, İsmail (2005). *Kur'an'da Dört Kavram (İbadet, İtaat, İcabet, İttiba)*. Ankara: TDVY.
- Karaman, Fikret (2011). *Din ve Sosyal Hayat*, Ankara: Diyanet Yayınları.
- Karaman, Hayrettin vd. (2006). *Kur'an Yolu Türkçe Meali ve Tefsiri*. Ankara: DİB Yayınları.
- Kutub, Seyyid (2019). *Yoldaki İşaretler*. trc. Abdi Keskinsoy, İstanbul: Pınar Yayınları.
- Müslim, Ebu Hüseyin b. Haccac el-Kuşeyri en-Neysaburi (ts.). *Sahihu Müslim*. Kahire: el-Mektebetü'l-Misriyye.
- Nevevî ed-Dımaşkı, el-İmam Ebi Zekeriyâ Yahya b. Şeref (1992). *Riyazu's-Salihin*. Dımaşk: Daru'l-Memun Li't-Turas.
- Suyuti, el-İmam Hafız Celalüddin (2000). *et-Tevşih 'ale'l-Camii's-Sahih (Sahihu'l-Buhari) III*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Taberanî, Hafız Ebi'l-Kasım Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb (1971). *el-Camii's-Sağir II*. thk. Ebi Abdurrahman Adil b. Sa'd, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Takıyyu'd-Din, Süleyman b. Benin b. Halef b. Avd (1985). *İttifaku'l-Mebânî ve İftiraku'l-Meânî I*. Ürdün: Daru Ammar.
- Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (1987). *Sünen IV*, thk. Kemal Yusuf el-Hût, Beyrut: Daru'l- -Kütübi'l-İlmiyye.
- Ünal, Yavuz (2016). İslam Ümmeti. *Diyanet Aylık Dergi*, Mayıs 2016, Say: 305, ss.6-14.